

Inleiding

Hallo, lieve Doe Lab deelnemers!

Hierbij ter voorbereiding op de volgende bijeenkomst – en hopelijk aansluitend bij waar jullie momenteel staan wat betreft de ‘kennismaking/ samenwerking’ met jullie casuswijk – een kort memo. Dit memo beschrijft hoe uitdaagrecht, de doenvermogenstoets, het energiehuis en de sociale kaart elkaar kunnen versterken bij het bereiken van kwetsbare bewoners en het mobiliseren van lokale assets.

De nadruk ligt hierbij op praktische stappen: eerst hulp bieden en zichtbaar worden (lees: relatie opbouwen, vertrouwen winnen), daarna uitnodiging tot meedoen. Belangrijk uitgangspunt hierbij (vandaar ook het spotlicht op de sociale kaart): als je ervoor zorgt dat iedereen die je spreekt (‘losse bewoners of ondernemers’, informele netwerken, professionele partners) direct iets bruikbaar aangeboden krijgt — een kleine vriendendienst in feite — dan kan er snel een band/ vertrouwen ontstaan cq kan het ijs gebroken worden (en hopelijk een start gemaakt met het repareren van de vaak slechte relatie met de gemeente).

1. Toelichting op instrumenten + wat ze concreet doen

1.1 Uitdaagrecht

Kern: formeel instrument waarmee bewoners of lokale partijen de gemeente kunnen verzoeken taken over te nemen of alternatieve uitvoering voor te stellen. *Zie bijlage 1 voor achtergrond wat betreft – toekomstige – wettelijke verplichtingen en verschillen/ overeenkomsten met overheidsparticipatie/ co-productie.*

Ontwikkeling: begon vaak met adoptie van openbare ruimte (groenonderhoud, plantsoenen) maar is intussen uitgebreid naar ook communicatie (wijkbedrijf Zandweerd communiceert naast gemeentelijke communicatie ‘in begrijpelijker taal’ apart naar bewoners), uitvoering van lokale diensten en zelfs het opstellen van wijkuitvoeringsplannen (bewonersteam in Hilvarenbeek stelt WUP op). Gemeenten regelen vaak de voorwaarden in hun participatieverordening.

Praktijkvoorbeelden: bewonersgroepen die groenonderhoud overnemen; buurtteams die een eigen communicatiecampagne voeren; pilots waarbij bewoners een wijkuitvoeringsplan opstellen en uitvoeren.

Effect: bestuurlijke zichtbaarheid én een sterke boost voor het zelfbeeld van bewoners: ze gaan meer geloven in eigen kunnen en de relatie met de gemeente wordt gelijkwaardiger.

Verdere info:

[Toolbox Uitdaagrecht - LSA](#)

[Stadsdorp Elsrijk gaat zelf aan de slag met welzijnswerk - LSA](#)

1.2 Doenvermogenoets

Kern: instrument om te toetsen of beleid, procedures en aanvraagroutes *doenlijk* zijn voor mensen met beperkte digitale vaardigheden, laaggeletterdheid, LVB of chronische stress.

Wat het meet: taalniveau, cognitieve belasting, benodigde digitale vaardigheden, benodigde documenten, tijdsinvestering en emotionele drempels.

Concrete aanpassingen: eenvoudige taal, korte papieren formulieren, spreekuur-ondersteuning, hulp bij invullen, telefonische alternatieven, outreach door sleutelpersonen.

Waarom belangrijk: voorkomt dat kwetsbare bewoners afhaken en zorgt dat hulp en participatie daadwerkelijk bereikbaar zijn.

Verdere info:

[Doenvermogenoets | WRR](#)

1.3 Energiehuis

Kern: fysieke vindplek en verbinder voor initiatieven, professionals en bewoners; niet per se een publieksmagneet maar wel een laagdrempelig knoop-/ ontmoetingspunt.

Functies: spreekuren (wijkagent, huisarts, schuldhulp, energiecoach), doorverwijzing, ontmoetingsactiviteiten (repair café, kaartavond), coördinatie van lokale projecten. Bibliotheken zijn vaak geschikte partners omdat zij al de rol van huiskamer van de wijk vervullen.

Praktijkvoorbeelden: lokale energiehuizen die samenwerken met bibliotheken, wijkteams en vrijwilligersorganisaties; locaties waar spreekuren en hobbyactiviteiten gecombineerd worden.

Verdere info:

[Handleiding_Energiehuis-Oprichten-V3.pdf](#)

1.4 Sociale Kaart

Kern: overzicht van lokale hulpverleners, vrijwilligersinitiatieven, voorzieningen en contactpunten (met korte omschrijving en bereikbaarheid).

Functie: direct bruikbaar instrument om iedereen die je spreekt iets aan te bieden; de kaart biedt per onderwerp waar bijv bewoners problemen/ zorgen ervaren een of meerdere heel concrete hulplijnen. Via de sociale kaart verleen je een concrete vriendendienst.

Waarom dit werkt: als je een onbekende op straat of aan de deur iets concreets kunt bieden (bijv. schuldmaatje, kledingruil, spreekuur in het energiehuis), bouw je snel vertrouwen op en vergroot je de kans dat die persoon later meedoet of informatie deelt. Dit is een bewezen strategie in opbouwwerk en community building.

Verdere info:

<https://www.lsabewoners.nl/lobbyen-als-actieve-bewoner/gemeenschap-en-relaties-opbouwen/hoe-breng-ik-de-omgeving-in-kaart/de-sociale-kaart/>

2. Wat levert deze combinatie op voor sociaal DNA en informele netwerken

Directe hulp = ingang: door bij elk contact iets bruikbaars te bieden (menukaart of sociale kaart) ontstaat snel vertrouwen; mensen die het zwaar hebben accepteren eerder hulp en staan later vaker open voor participatie.

Zelfbeeld en gelijkwaardigheid: uitdaagrecht en zichtbare succesverhalen versterken het geloof in eigen kunnen; bewoners ervaren de gemeente als partner in plaats van als afstandelijke instantie.

Netwerkvorming: energiehuis + sociale kaart maken informele initiatieven zichtbaar en verbinden ze met professionals; sleutelpersonen worden herkenbaar en inzetbaar.

Inclusie: doenvermogenstoets zorgt dat procedures niet onbedoeld kwetsbaren uitsluiten; offline routes en spreekuren vergroten bereik.

3. Praktijkvoorbeelden en concrete toepassingen

Uitdaagrecht: buurtgroep neemt groenonderhoud over; bewoners schrijven samen een wijkuitvoeringsplan en vragen uitvoering via uitdaagrecht; communicatieprojecten waarbij bewoners zelf voorlichting verzorgen.

Doenvermogenstoets: test van subsidieaanvraagformulier: vereenvoudiging van taal, invoering papieren aanvraag en spreekuur-ondersteuning; telefonische aanvraagmogelijkheid voor mensen zonder internet.

Energiehuis: wekelijkse spreekuren (schuldhulp, energiecoach), repair café en kaartavond; bibliotheek als huiskamer met informatiebalie en menukaart.

Sociale kaart: papieren kaart in A4 met pictogrammen; digitale versie op gemeentelijke site en in het energiehuis; korte flyer met top-5 hulplijnen voor deurcontacten.

4. Menukaart/ 'sociale fruitmand' en mobiliseren van betrokkenheid

4.1 Inleiding

De sociale kaart kun je ook zien als een 'sociale fruitmand' waarmee je rondloopt als je bezig bent contact te leggen. Er zit voor iedereen die ergens problemen mee/ zorgen over heeft wat nuttigs in. Eerste orde effect is dat je bewoners die hulp kunnen gebruiken meteen helpt, tweede orde effect is dat je werkt aan het opbouwen van een band (en waarschijnlijk repareren van de slechte relatie met de gemeente) en derde orde effect is dat je hopelijk het potentieel aanboort dat o.i. in iedereen zit, namelijk betrokkenheid bij de – directe – leefomgeving. *Iedereen is o.i. bereid zich in te zetten voor personen/ gemeenschappen waar men om geeft.*

Vaak ontbreekt het echter aan de *concrete aanleiding* om daar wat mee te doen. Vanuit oa het sterke psychologische mechanisme van wederkerigheid kan de sociale kaart een ingang zijn om te vragen of genoemde latente betrokkenheid 'wakker gekust' kan worden. Concreet: de vraag kan gesteld worden tav welke onderwerpen men bereid is iets voor de lokale gemeenschap wat te gaan doen. Als je dat combineert met de vraag of men een hoofd, hart of handen type is, wordt vanzelf duidelijk wat het '*sociale kapitaal*' is.

Zoals we gezien hebben bij het bespreken van het nieuwe 'wijkonderwerp' crisisweerbaarheid, geldt voor veel zaken – en zeker ook voor de warmtetransitie - dat het alleen lukt als we het *samen* oppakken.

4.2 Uitwerking

Concept

- Menukaart / Sociale Fruitmand: één overzicht met veelvoorkomende problemen en directe hulplijnen. Gericht op snelle doorverwijzing en het aanbieden van een concrete vriendendienst bij elk contactmoment.

Inhoud en opzet

- Rubrieken: Wonen (schimmel, tocht, koelen), Geld en inkomen (dreigende schuld, toeslagen), Zorg en welzijn (mantelzorg, eenzaamheid), Veiligheid (inbraakpreventie, AED), Praktisch (kledingruil, reparatie).
- Per item: korte omschrijving; wat kan de gemeente direct doen; wie helpt in de wijk; waar meld je het (energiehuis/bibliotheek); contactgegevens of spreekuur.
- Vorm: A4-flyer met pictogrammen; korte digitale versie; pocketkaart voor sleutelpersonen.

Mobiliseren van bewonerspotentieel

- Hart-Hoofd-Handen enquête: korte deur-aan-deur vragenlijst (5 vragen) waarin bewoners aangeven:
 - *Hart*: wil je emotionele steun bieden (luisteren, buurtpreventie)?
 - *Hoofd*: wil je advies of kennis delen (taal, administratie)?
 - *Handen*: wil je praktische hulp bieden (tuinwerk, boodschappen)?
- Keukentafelgesprekken en wijkwaardenkaart: combineer enquêtes met diepergaande gesprekken om assets en wensen te verkennen.
- Campagne: lokale oproep “Hoeveel doe jij al voor jouw buurt? Een vitalere buurt begint bij jou!” met voorbeelden van micro-inzet (1 uur per maand, helpen bij spreekuur, AED-wacht).
- Matchen: maak een vrijwilligersbank met micro-taken; bied korte trainingen en waardering (certificaat, lokale waarderingsmomenten).

Eerste stappen om te starten

- Samenstellen menukaart: verzamel thema's uit scan sociaal DNA en sleutelgesprekken.
- Ontwerp en druk proefexemplaren: A4 en pocketversie; pictogrammen en eenvoudige taal.
- Pilot deur-enquête: 1 straat of buurt; 5 vragen + hart/hoofd/handen; combineer met uitnodiging voor keukentafelgesprek.
- Lancering in energiehuis/bibliotheek: spreekuur met doorverwijzing en matchingslijst.

- Evaluatie na 3 maanden: aantal doorverwijzingen, aantal nieuwe vrijwilligers, ervaringsverhalen.

5. Aanpak

Stap 1 Scan en voorbereiding

- Data-scan + veldwerk; identificeer kwetsbare clusters en bestaande initiatieven; betrek bibliotheek en wijkteams.
- Gebruik ABCD-benadering om assets te inventariseren.

Stap 2 Menukaart en sociale kaart

- Ontwerp menukaart; test taal en lay-out met bewoners; druk en verspreid in energiehuis en via sleutelpersonen.

Stap 3 Toegankelijkheid via doenvermogenstoets

- Pas de doenvermogenstoets toe op één gemeentelijke procedure (bv. subsidieaanvraag); implementeer offline alternatieven en spreekuren.

Stap 4 Energiehuis positioneren

- Plan vaste dagdelen voor spreekuren en laagdrempelige activiteiten; zorg dat bibliotheek of andere huiskamer-locatie betrokken is.

Stap 5 Outreach en sleutelpersonen

- Start deur-enquête pilot; organiseer keukentafelgesprekken; identificeer en ondersteun sleutelpersonen met training en kleine vergoedingen.
- Overweeg de introductie van een '*gebiedsregisseur energietransitie*' (variant op de sinds kort bestaande 'energie opbouwwerker')

Stap 6 Van hulp naar inzet

- Match geïnteresseerden via hart/hoofd/handen; bied micro-taken; organiseer waardering en zichtbaarheid.

Stap 7 Monitoren en opschalen

- Meet bezoekers, doorverwijzingen, aantal vrijwilligers en kwalitatieve verhalen; schaal succesvolle onderdelen naar andere buurten.

6. Monitoring, risico's en aandachtspunten

Kernindicatoren

- Korte termijn: aantal menukaarten verspreid; bezoekers energiehuis; aantal spreekuur-bezoeken.
- Middellang: aantal doorverwijzingen opgelost; aantal vrijwilligers gematcht; aantal gehonoreerde uitdaagrecht-verzoeken.
- Kwalitatief: ervaringsverhalen; verbetering in vertrouwen en relatie met gemeente.

Risico's en mitigatie

- Te snel vragen om inzet → eerst concrete hulp bieden.
- Privacy en veiligheid → duidelijke afspraken bij inventarisatie van hulpvragen; vertrouwenspersonen inzetten.
- Overbelasting sleutelpersonen → training, coördinatie en kleine vergoedingen.

Afsluiting

Door *uitdaagrecht*, *doenvermogenstoets*, een goed gepositioneerd *energiehuis* en een praktische *sociale kaart / sociale fruitmand* te *combineren*, creëer je een *laagdrempelige route* om kwetsbare bewoners te bereiken, direct te helpen en stap voor stap te betrekken als actieve partners. De sleutel is: bied bij elk contact iets bruikbaar aan — een vriendendienst — en bouw zo snel vertrouwen en een gelijkwaardige relatie op.

Bijlage 1

1. Uitdaagrecht - Korte toelichting juridisch kader en deadline

- *Wettelijke basis:* het uitdaagrecht is onderdeel van de **Wet versterking participatie op decentraal niveau**; gemeenten moeten participatieverordeningen aanpassen en daarin het uitdaagrecht regelen.
- *Deadline:* gemeenten die nog geen regeling hebben, **moeten dit uiterlijk 1 januari 2027** op orde hebben; het kennisnetwerk en overheidscommunicatie spreken ook over invoering vóór eind 2026 als implementatietermijn.
- *Inwerkingtreding:* onderdelen van de wet zijn al in werking; de invoering van het uitdaagrecht is nu een concrete verplichting voor lokale verordeningen.

2. Wat betekent dit praktisch voor jullie als gemeenten

- *Verplichting: opnemen van een duidelijke procedure in de participatieverordening (wie kan aanvragen, criteria, termijnen, besluitvormingsroute).*
- *Ruimte voor lokale invulling: gemeenten bepalen zelf de precieze uitwerking, maar moeten wel een werkbare, toegankelijke route bieden voor bewoners en maatschappelijke initiatieven.*

3. Aanbevolen stappen

1. Regel juridisch en bestuurlijk

- ✓ Start nu met het aanpassen van de participatieverordening; plan vaststelling vóór zomer 2026 zodat implementatie en communicatie tijdig kan lopen.
Deadline implementatie: 1-1-2027.

2. Ontwerp een toegankelijke procedure

- ✓ Eenvoudige aanvraagroute; laagdrempelige ondersteuning (papieren formulier, spreekuur in energiehuis/bibliotheek); standaardtermijnen en transparante beoordelingscriteria.

3. Koppel aan doenvermogenstoets en sociale kaart

- ✓ Toets alle uitdaagrecht-procedures met de doenvermogenstoets (zijn formulieren en stappen doenlijk voor digitaal of cognitief kwetsbare bewoners?). Zorg dat bij elk contact direct een sociale kaart / menukaart met concrete hulp wordt aangeboden.

4. Pilot en capaciteitsopbouw

- ✓ Start pilots in één of twee wijken; train ambtenaren en sleutelpersonen (bibliotheek, wijkteam) in begeleiding en matching; monitor ervaringen en pas verordening waar nodig aan.

5. Communicatie en zelfbeeld

- ✓ Communiceer nadrukkelijk dat uitdaagrecht niet alleen bestuurlijke ruimte geeft, maar het zelfbeeld van bewoners versterkt en de relatie met de gemeente gelijkwaardiger maakt. Gebruik succesverhalen in lokale communicatie.

4. Praktische checklist (kort)

- **Participatieverordening aangepast** (tekst + procedure) — **ja / nee**.
- **Toegankelijke aanvraagroute** (offline + spreekuur) — **ja / nee**.
- **Doenvermogenstoets toegepast** op formulieren — **ja / nee**.
- **Sociale kaart / menukaart** beschikbaar in energiehuis/bibliotheek — **ja / nee**.
- **Pilot + evaluatie** gepland vóór eind 2026 — **ja / nee**.

5. Verschillen/ overeenkomsten uitdaagrecht en co-productie/ overheidsparticipatie

Als het uitdaagrecht gebruikt wordt gaat het dus om een situatie waarin bewoners ‘trekker/ uitvoerder’ zijn. Dat kan worden geregeld / ‘afgedwongen’ door een beroep te doen op het – geformaliseerde – recht om uit te dagen. Je zou kunnen zeggen dat dat een vergaand middel is: mogelijk is het ‘zelf doen’ ook al te regelen zónder van het uitdaagrecht gebruik te maken. In beide gevallen – wel of geen gebruik gemaakt van het uitdaagrecht – is er sowieso sprake van *overheidsparticipatie* .. duidelijk wat anders dan de vaak bekendere *burgerparticipatie*.

1. Verschil in één zin

- *Burgerparticipatie*: de overheid vraagt bewoners om mee te denken of te adviseren over beleid dat de overheid voert.
- *Overheidsparticipatie / co-productie*: bewoners nemen – initiatief tot - (delen van) uitvoering, beheer of besluitvorming op zich en de overheid doet actief mee (faciliteert, financiert, coördineert of voert samen uit).

2. Kenmerken van echte overheidsparticipatie (bewoners doen, overheid doet mee)

- *Formele afspraken*: er is een convenant, samenwerkingsovereenkomst of bestuurlijke erkenning.
- *Gedeelde verantwoordelijkheden*: taken, rollen en risico's zijn expliciet verdeeld (wie betaalt, wie onderhoudt, wie beslist).
- *Gemeentelijke inzet*: ambtelijke ondersteuning, budget, technische expertise of juridische toetsing is structureel beschikbaar.
- *Besluitvorming samen*: bewoners hebben invloed op uitvoering én op bestuurlijke vaststelling (bijv. WUP wordt bestuurlijk erkend).
- *Duurzaamheid van de regeling*: niet eenmalig project maar ingebed in beleid of verordening (bijv. uitdaagrecht, adoptie-regeling, co-beheer).

3. Concrete typen voorbeelden

- **Bewoners nemen beheer groen over, gemeente levert middelen en juridische dekking** *Praktijkbeeld*: bewonersgroep onderhoudt plantsoen; gemeente levert gereedschap, verzekering en een kleine vergoeding; er is een schriftelijke adoptieovereenkomst.
- **Bewoners stellen een Wijkuitvoeringsplan (WUP) op en gemeente erkent en cofinanciert uitvoering** *Praktijkbeeld*: bewoners schrijven WUP; gemeente toetst, voegt technische en financiële middelen toe en neemt samen met bewoners uitvoering voor haar rekening of coördineert uitvoering.
- **Energiecoöperatie die samen met gemeente projecten uitvoert** *Praktijkbeeld*: coöperatie initieert zonnepanelen op gemeentelijke daken; gemeente faciliteert vergunningen, draagt financieel bij of sluit een samenwerkingsovereenkomst.
- **Buurtpreventie of AED-projecten** *Praktijkbeeld*: bewoners organiseren buurtpreventie; gemeente levert training van de wijkagent, verzekering en plaatsing van camera of verlichting; taken en verantwoordelijkheden zijn vastgelegd.
- **Sociale initiatieven in energiehuis/bibliotheek** *Praktijkbeeld*: bewoners runnen een repair café; gemeente faciliteert ruimte, afvalafvoer en communicatie; samen evalueren ze bereik en continuïteit.

4. Voorbeeldcasus (bewoners doen, overheid doet mee) — concreet proces

1. *Initiatief*: bewonersgroep formuleert probleem en voorstel (kort plan).
2. *Aanvraag/overleg*: bewoners leggen voorstel voor in energiehuis of bij wijkteam; gemeente wijst ambtelijk contactpersoon toe.
3. *Toetsing & overeenkomst*: gemeente doet technische/juridische toets; partijen sluiten een samenwerkingsovereenkomst (taken, budget, verzekering, looptijd).
4. *Pilotfase*: gezamenlijke uitvoering met monitoring (bv. 6–12 maanden).
5. *Evaluatie & opschaling*: bij succes bestuurlijke erkenning en structurele inbedding (bijv. via uitdaagrecht of gemeentelijk beheerplan).

Dit is **typisch overheidsparticipatie**: bewoners doen, gemeente doet mee en borgt continuïteit.

5. Checklist: is het echt “bewoners doen, overheid doet mee”?

- Is er een schriftelijke overeenkomst of convenant? **Ja / Nee**
- Levert de gemeente structurele middelen (geld, personeel, ruimte)? **Ja / Nee**
- Zijn verantwoordelijkheden en risico's expliciet verdeeld? **Ja / Nee**
- Is er ambtelijke begeleiding of een vast aanspreekpunt? **Ja / Nee**
- Is het initiatief bestuurlijk erkend of opgenomen in een WUP/beleid? **Ja / Nee**

Als je op minstens drie vragen ja antwoordt, is de kans groot dat het om echte overheidsparticipatie gaat.